

Будде, Йоганн Франц (нім. Johann Franz Budde), латинізована форма Йоганнес Францискус Буддеус (лат. Johannes Franciscus Buddeus), 25 червня 1667 р., Анклам, Померанія – 19 листопада 1729 р., Гота, Саксен-Кобург-Готське герцогство, Тюрінгія) – німецький філософ, біблеїст, лютеранський теолог.

Життєпис

Йоган Франц Будде – нащадок французького вченого-гугенота Гійома Буде (фр. Guillaume Budé), родина якого втекла з Франції після подій Варфоломійської ночі. Йоган Франц народився в Анкламі у Померанії, де його батько Франц Будде (германізована форма французького прізвища) був пастором. Хлопчик рано отримав ґрунтовну освіту в царині класичних і східних мов, що дозволило йому ще в юні роки читати Біблію в оригіналі. У 1685 р. вступив до Віттенберзького університету, у якому після отримання ступеня магістра 1687 р. обійняв посаду ад'юнкт-професора. В 1689 р. перейшов на цю ж посаду до Єнського університету, де зосередився на історичних дослідженнях. В 1692 р. працював у гімназії м. Кобурга у якості професора класичних мов, а в 1693 р. зайняв посаду професора моральної філософії (філософської етики) в новоствореному університеті в Галлі. У 1695 р. отримав кваліфікацію богослова, а в 1705 р. – здобув ступінь доктора богослов'я. У 1705 р. знову перейшов до Єнського університету у якості професора догматичного і морального богослов'я, де працював майже чверть віку до кінця життя, тричі тимчасово виконуючи обов'язки ректора, а з 1715 р. – будучи очільником відділу і духовним радником. Похований на Готському цвинтарі, яке було закрите 1874 р., через що надгробок вченого був перенесений до місцевого монастиря августинської церкви.

Будде був двічі жонатим, мав шістьох дітей. Його син від першого шлюбу Карл Франц Будде був відомим юристом і віце-канцлером Готи. Правнук Будде – Йоганн Фрідріх Блюменбах – видатний антрополог.

Богословські і філософські погляди

Й.Ф. Будде належить до німецьких теологів т.зв. перехідного періоду, які поєднували консерватизм лютеранської традиції з філософським розумінням прийдешньої доби Просвітництва і поглядами пієтизму. На відміну від власне пієтистів вони приділяли багато уваги систематичному і історичному богослов'ю. Багатьма дослідниками Й. Ф. Будде визнається найбільш універсальним протестантським богословом свого часу, з поміркованою позицією між пієтизмом і лютеранською ортодоксією. Його богословська позиція опиралась значною мірою на традицію, започатковану Йоганнесом Мусеусом, лютеранським теологом-ортодоксом, а з іншого боку Будде мав тісні контакти з видатними діячами пієтизму такими як Філіп Якоб Шпенер, Август Готліб Спангенберг, Ніколаус Людвіг фон Цінцендорф. Його зв'язок з останніми навіть поставив вченого під підозру і фактично послужив приводом для офіційного розслідування його доктрини. Однак, не дивлячись на вплив пієтистів, Будде все ж не дозволяв собі вийти за межі вчення ортодоксальної лютеранської церкви. Упродовж усієї своєї кар'єри зарекомендував себе людиною з серйозними знаннями і високою науковою інтуїцією щодо

майбутніх змін. Однак у своїх працях на біблійні теми він не зробив жодних поступок у бік довільних трактувань канонічних положень, вважаючи, що вільна інтерпретація навіть одного рядка тексту порушить досконалість цілого. В богословській концепції Будде традиція лютеранської ортодоксії доповнюється новим змістом, акцент робиться на практичній меті: вчений вважає, що завданням богослов'я є викласти те, що потрібно знати грішній людині для спасіння. Природну релігію Будде ставить поруч з одкровенням: у душі людини є здатність сприймати і знати Бога як найвище благо. Істина одкровення повинна витікати з цього природного знання про Бога, яке є не тільки теоретичним, а перш за все практичним, вольовим. Одкровення не може містити чогось, що суперечить природній релігії, але єдино може доповнити її.

Будде прагнув сприймати теологічний матеріал емпірично і історично. Його праці – епоха в історії лютеранської церкви, зокрема в царині Старого Завіту і апостольського періоду християнства. Твори Будде, особливо написані латиною – зразок вишуканого оригінального стилю. Він набув також широкої популярності як академічний викладач і блискучий оратор.

У філософії сповідував еkleктизм з опорою на широку історичну основу. Визнаючи Рене Декарта родоначальником нового періоду, піддавав критиці його філософію, виступав проти вчення Бенедикта Спінози, якого вважав атеїстом. Як теоретик опирався на прибічників філософії природи, на погляди таких філософів як Гуго Гроцій, Самуель фон Пуфендорф і Християн Томазіус. З останнім його об'єднувало критичне ставлення до схоластичної філософії Аристотеля і сповідування еkleктичного методу в філософії, де головна увага приділяється практично корисному знанню. Згідно з позицією Будде, історія філософії є необхідним підготовчим етапом на шляху до власне філософії, оскільки знайомить зі змістом філософських проблем і розвиває здатність мислення і судження. Виходячи з пієтистської традиції, Будде розмежовував теологію і філософію, оскільки перша має догматичну основу, а друга – раціональну. Згідно з Будде, засновники усіх філософських шкіл були філософами-еклектиками, яких їхні послідовники поступово трансформували у догматичні авторитети. Вчений вважав, що вивчення філософських систем минулого, їх досягнень і помилок – незамінна школа для думки, яка прагне бути критичною і здатною до змін.

Науковий спадок

Будде писав як наукові твори – теологічні, філософські, історичні – так і навчальні посібники, що витримали багато видань. Відомо більше ста праць вченого на різну тематику. Низка його творів серйозно вплинула на розвиток філософської і протестантської богословської думки того періоду. У Галлі були опубліковані фундаментальні праці «Елементи практичної філософії» («*Elementa philosophiæ practicae*», 1697) і «Елементи еkleктичної філософії» («*Elementa philosophiæ eclecticicae*», 1703). До Єнського періоду належать з-поміж інших праця з філософської етики «Настанови з морального богослов'я» («*Institutiones theologiae moralis*», 1711) та «Церковна історія Старого Завіту» («*Historia ecclesiastica veteris testamenti*», 1715–1718). Праця «Богословські тези про атеїзм і марновірство» («*Theses theologicae de atheismo et superstitione*», 1716) присвячена критиці філософії Християна Вольфа. Вольфіанство у

порівнянні з богослов'ям перехідного періоду тяжіло до більшої об'єктивності: поза залежністю від практичної мети і суб'єктивного досвіду богослов'я є логічно послідовною системою, доступною для раціонального обґрунтування.

Великий вплив в утвердженні лютеранської ортодоксії мали праці «Настанови з догматичного богослов'я» («*Institutiones theologiae dogmaticae*», 1723) та «Історично-богословське впровадження до найважливіших релігійних дискусій» («*Historische und theologische Einleitung in die vornehmsten Religionsstreitigkeiten*», 1724, 1728). Високо цінувалася сучасниками праця, присвячена дослідженню проблем методики і історії теології «Історично-богословський огляд теології загалом» («*Isagoge historico-theologica ad theologiam universam*», 1727), а також «Апостольська церква» («*Ecclesia apostolica*», 1729), задумана як вступ до вивчення Нового Завіту.

Будде видав твори і проповіді Матріна Лютера з розлогою передмовою, а також працю «Історія богемських братів» Яна Амоса Коменського, у передмові до якої означились екуменічні ідеї світогляду Будде.

ГОЛОВНІ ПРАЦІ Й.Ф. БУДДЕ

1. *De Peregrinationibus Pythagoræ* (1692)
2. *Historia juris naturæ, et synopsis juris naturæ et gentium, juxta disciplinam Hebræorum* (1695)
3. *Dissertationes academiciæ de præcipuis stoicorum in philosophia morali erroribus* (1696)
4. *Elementa philosophiæ practicæ* (1697)
5. *Introductio ad historiam philosophiæ Hebræorum* (1702, 1720)
6. *Quæstio política : An alchemistæ sint in republica tolerandi* (1702)
7. *Elementa philosophiæ instrumentalis* (1704, 1727)
8. *Selecta juris naturæ et gentium* (1704)
9. *Institutiones theologicæ moralis* (1711)
10. *Historia ecclesiastica Veteris Testamenti* (1709, 1729)
11. *Theses theologicæ de atheismo et superstitione* (1718)
12. *Institutiones theologicæ dogmaticæ* (1723, 1724, 1726)
13. *Historia crilicæ theologicæ dogmaticæ et moralis* (1725)
14. *Compendium historiæ philosophicæ* (1731)

ЛІТЕРАТУРА

1. Abashnik V. Johann Franz Budde / *The Dictionary of eighteenth-century German philosophers*. London : Continuum International Publishing Group Ltd., 2010. P. 164–169.
2. Schmidt-Biggemann W. Die Historisierung der «*Philosophia Hebraeorum*» im frühen 18. Jahrhundert. Eine philosophisch-philologische Demontage. In: Glenn W. Most : *Historicization. Historisierung. Aporemata* 5. Göttingen 2001. S. 103–128.
3. Nüssel F. *Bund und Versöhnung. Zur Begründung der Dogmatik bei Johann Franz Buddeus. Forschungen zur systematischen und ökumenischen Theologie* 77. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1996.

4. Muslov M. John Selden in Germany: Religion and Natural Law from Boecler to Buddeus (1665–1695) / For the Sake of Learning: Essays in honor of Anthony Grafton. V. 18/ Leiden; Boston 6 Brill, 2016. P. 286-308.
5. Hägglund B. History of Theology. Concordia Publishing, 2007. 432 p.